

УДК: 327(47+57),,713”

© *Сергій Федуняк*
*м. Чернівці***ЗОВНІШНЯ І БЕЗПЕКОВА ПОЛІТИКА НОВИХ НЕЗАЛЕЖНИХ ДЕРЖАВ:
БАЛАНСУВАННЯ МІЖ ДВОМА ЦЕНТРАМИ СИЛИ**

У статті аналізуються аспекти внутрішнього розвитку нових незалежних держав, що впливають на зовнішню і безпекову політику, оцінюється вибір між безпековою інтеграцією до Євroatлантичної чи Євразійської підсистеми безпеки у контексті ситуації, що складається і, нарешті, формулюються рекомендації стосовно мінімізації суперечностей між Російською Федерацією і країнами Заходу на пострадянському просторі.

Ключові слова: зовнішня політика, безпека, нові незалежні держави, центри сили.

Сергей Федуняк. Внешняя политика и политика в сфере безопасности новых независимых государств: балансирование между двумя центрами силы. В статье анализируются аспекты внутреннего развития новых независимых государств, влияющие на внешнюю политику и политику безопасности, производится оценка выбора между интеграцией в Евроатлантическую или Евроазиатскую подсистемы безопасности в контексте складывающейся ситуации и, наконец, формулируются рекомендации относительно минимизации противоречий между Российской Федерацией и странами Запада на постсоветском пространстве.

Ключевые слова: внешняя политика, безопасность, новые независимые государства, центры силы.

Sergiy Fedunyak. Foreign and Security Policy of the Newly Independent States: Balancing between Power Centers. The article analyses some aspects of internal development of the newly independent states that influence foreign and security policy, also the choice between security integration into Euro-Atlantic or Euro-Asian security sub-systems in the context of current situation is being assessed and finally some recommendations concerning minimization of contradictions between Russian Federation and Western countries on the post-soviet space is being made.

Key words: foreign policy, security, newly independent states, power centers.

Після проголошення незалежності наприкінці 1991 року держави колишнього СРСР зіткнулися з потребою формування власної зовнішньої і безпекової політики. Два минулих десятиліття засвідчили, що саме взаємодія чинників внутрішнього посткомуністичного розвитку та нестабільного і мінливого зовнішнього середовища міжнародної системи справляє вирішальний вплив на зовнішньополітичну та безпекову ідентифікацію нових незалежних держав (ННД), на обрання ними відповідного напрямку та моделі інтеграції. Пошуки новоствореними державами відповідних безпекових інститутів і механізмів у контексті геополітичних змін після завершення холодної війни знайшли відображення

у літературі¹, проте останні тенденції у цій сфері поки що залишилися поза увагою дослідників. Також меншою мірою висвітлено вплив внутрішніх чинників на формування зовнішньополітичних та безпекових пріоритетів. Тому у статті робиться спроба виявити головну особливість політики пострадянських держав у вказаній сфері, і з цією метою поставлено наступні завдання: проаналізувати аспекти внутрішнього розвитку нових незалежних держав (ННД), що впливають на зовнішню і безпекову політику; оцінити вибір між безпековою інтеграцією до Заходу чи Росії у контексті ситуації у сфері безпеки у Європі і Євразії і, нарешті, сформулювати певні рекомендації стосовно мінімізації суперечностей між РФ і країнами Заходу на пострадянському просторі.

Зовнішня та безпекова політика пострадянських держав визначається низкою внутрішніх та зовнішніх чинників. До першої групи, зокрема, належить транзитивний характер посткомуністичних суспільств, які все ще перебувають у стані переходу від повністю чи напівтоталітарних комуністичних режимів до різноманітних типів авторитаризму. Упродовж двадцяти років в основі процесів національного і державного будівництва лежить баланс бізнесових та частково політичних інтересів правлячих еліт, при цьому громадянське суспільство фактично відсутнє як політичний суб'єкт. Тому не дивно, що егоїзм фінансово-промислових груп та авторитарних лідерів часто видається за дійсні національні інтереси. Прикладом такого заміщення може слугувати Україна, де зовнішньополітичний вектор спрямовано у бік реалізації найприбутковіших бізнес-проектів. Цілком природно, що це не завжди збігається з національними (суспільними) інтересами. Аналогічно ситуація розвивається і в інших пострадянських державах, зокрема, у Російській Федерації, де інтереси силовиків та афілійованих з ними бізнесменів не цілком відповідають російським національним інтересам.

Одним із чинників, що справляє суттєвий (а часом і вирішальний) вплив на тип внутрішньої і зовнішньої політики, можна вважати історично визначену соціальну структуру правлячого класу. Тут, з одного боку присутні конгломерати колишніх партапаратників, співробітників спецслужб, колишніх «червоних директорів» і представників кримінального світу, що сформували олігархічний правлячий клас в європейських нових незалежних державах. З іншого боку, у Центральній Азії виник тип авторитарних «нових монархій» на чолі з колишніми керівниками республіканських структур КІРС, що спираються на давні традиції авторитарної одноособової влади.

У першому випадку, новостворений правлячий клас зацікавлений у якомога тривалішому захисті власних прибутків та контролі обслуговуючих їхні інтереси державних інститутів. Включений до глобального і європейського бізнес-товариства, він підтримує «демократичні» (переважно маніпулятивні) інструменти владного контролю, або, іншими словами, застосування переважно «м'якої сили» у внутрішній політиці. При цьому зміна влади відбувається шляхом перерозподілу бізнес і політичних активів всередині владної групи. Водночас авторитарні лідери Сходу зацікавлені у збереженні «володіння» державою в рамках однієї сім'ї. Проте, зважаючи на їх незначну легітимність, що базується майже виключно на харизмі першої особи, освяченої давньою авторитарною традицією, процес передачі влади у межах однієї сім'ї ускладнюється власними претензіями з боку оточення правителя. Тому авторитарне правління видається нестійким, і для підтримання стабільності часто необхідні репресії всередині країни і зовнішня допомога «дружніх» режимів, не кажучи про легітимацію з боку провідних світових гравців та впливових міжнародних інститутів.

Як наслідок, обидві вищезазначені правлячі групи надають перевагу багатовекторній зовнішній політиці за принципом «розкладання яєць у різні кошики», яка поєднує вибіркову і ситуативну східно-західну інтеграцію. Найбільш яскравим прикладом так званого мультивекторалізму може слугувати політика узбецького президента І.Каримова, чия країна перебувала майже у всіх можливих організаціях, існуючих на пострадянському просторі, включаючи й такі протилежні за геополітичною спрямованістю як Договір з колективної безпеки і ГУУАМ.

Інший чинник, що впливає на зовнішню політику і безпекову орієнтацію держав колишнього СРСР, пов'язаний з тенденціями цивілізаційної переорієнтації пострадянських суспільств чи, точніше, цивілізаційного «повернення» до раніше існуючих дорадянських форм соціально-політичної організації, що особливо проявляється у країнах Сходу. Опора на старі традиційні суспільні інститути і настрої досить часто є реакцією на вестернізацію, тобто проявом своєрідної «контрвестернізації». Але при цьому не скасовується необхідність зовнішньої легітимації, тому, як вже зазначено вище, режими приречені маневрувати між різними центрами сили на регіональному та глобальному рівнях. Досвід показує, що створення регіональних структур на культурно-цивілізаційній основі ускладнюється відсутністю достатньо потужного центру сили. Мабуть тому, спроби формування інтеграційних структур в рамках Центральної Азії досі не мали успіху.

Водночас, зовнішня і безпекова політика нових незалежних держав знаходиться під переважаючим

впливом нових інтеграційних моделей у Європі і Євразії. Перш за все, глобальна біполярність періоду холодної війни, пройшовши через період невідзначеності, трансформувалася у субрегіональну дуалістичність, набувши форми Євро-Атлантичної та Євро-Азійської підсистем безпеки у складі відповідно країн-членів ЄС-НАТО та Росії і низки її союзників².

Основна особливість співпраці підсистем полягає у їхньому прагненні зблизитися без втрати власної інституціональної суб'єктності. З одного боку, існує об'єктивна потреба поглиблення взаємодії перед лицем спільних загроз та викликів та її певне закріплення на інституційному рівні, а з іншого – фундаментальні і не лише суперечності не дозволяють цього зробити. Тому в основу створюваної архітектури безпеки колишні супротивники прагнуть покласти принцип розподілу відповідальності та об'єднання ресурсів в залежності від масштабності проблем. На практиці це полягає у наявності двох підходів, обумовлених відмінностями у сприйнятті країнами Заходу та Росією існуючих загроз на регіональному та субрегіональному рівнях та особливості безпекових процесів загалом. Сполучені Штати та їх союзники виступають за взаємодію в рамках існуючих механізмів партнерства між НАТО і Росією³. Москва зі свого боку пропонує новий формат на основі договору безпеки між ОДКБ і Північноатлантичним Альянсом⁴. Несприйняття взаємних пропозицій відображає основну проблему двосторонніх відносин – загальну взаємну недовіру партнерів, що остерігаються створення переваг для іншої сторони шляхом її допуску до процесу прийняття рішень у рамках власних інституцій. Ця обставина створює додаткове тло для вибору напрямку безпекової інтеграції країнами колишнього СРСР. При цьому і Росія і Захід розглядають пострадянський регіон як ресурс у двосторонній геополітичній грі, ставлячи нові незалежні держави перед дилемою напрямку політичної та безпекової інтеграції.

Зважаючи на можливості та труднощі, що відкриваються у зв'язку з обранням євроатлантичного вектора, слід зазначити, що за повоєнний період країни Заходу досягли найвищого рівня військово-політичної інтеграції, що надає максимального рівня безпеки. Ця обставина є досить привабливою для нових незалежних держав як активних реципієнтів безпеки. Проте Євроатлантичне співтовариство в силу власних упереджень створило цивілізаційні бар'єри на шляху інтеграції пострадянських партнерів. У свідомості представників політичної еліти існує своєрідна «червона лінія», що відділяє колишні держави-члени Організації Варшавського договору, які, так би мовити, ще не зовсім втрачені для західного співтовариства, від новостворених країн на пострадянському просторі, нездатних до нації і державотворення⁵. Іншою причиною для

західних політиків не переходити цю лінію є зростаюча залежність європейської економіки від російських енергоносіїв, що часто маскується за традиційною риторикою в дусі геополітики та *real politik*⁶.

Іншою проблемою вже інституційного характеру на шляху нових незалежних держав до західного співтовариства стали труднощі нового етапу європейської інтеграції, що супроводжуються суперечностями та боротьбою за контроль всередині ЄС. Ступінь неузгодженості з ключових проблем в Євросоюзі в цілому та у його «ядрі» (великій трійці) залишається досить високим. Мова йде про Німеччину, Францію і, особливо Велику Британію, яка останнім часом займає все більш непримиренну позицію стосовно не лише окремих питань, але й щодо стратегічних напрямків розвитку європейської інтеграції загалом. На додачу, розширення Євросоюзу на схід призвело до появи групи держав так званої «нової Європи», що вносять додаткові ускладнення до процесу прийняття рішень керівними органами Союзу.

Крім того, залишаються і навіть зростають серйозні розбіжності з питань безпеки між Європою і Сполученими Штатами. На відміну від США, європейці менш схильні вбачати загрози безпеці з боку окремих країн і часто розцінюють спроби Вашингтона залучити їх до участі у військових операціях як «витягання каштанів з вогню» чужими руками. Американська еліта не завжди здатна усвідомити той факт, що застосування європейськими країнами переважно «м'якої сили» при вирішенні безпекових завдань впливає із складної історії континенту, позначеної двома світовими війнами⁷.

Нарешті, останні події свідчать про загальне зниження «м'якого» і «твердого» силового потенціалу ЄС і НАТО внаслідок бюджетних скорочень, викликаних економічною кризою, а також через зростання ідеологічних суперечностей всередині традиційного західного суспільства. Вже згадувана економічна рецесія призвела до суттєвих бюджетних скорочень і відповідно, зменшення ресурсів для підтримання військової спроможності країн Заходу на мінімально прийнятному рівні. Фінансові труднощі ЄС суттєво зменшили виділення коштів на адаптацію нових членів та на процес європейського розширення загалом. До того ж, розгортання суспільної дискусії з приводу базових принципів суспільної організації та моделей майбутнього розвитку створюють враження щодо прогресуючої слабкості західної цивілізації на тлі зростання експансіоністського динамізму ісламського світу та Китаю. Як наслідок, привабливість Європи і Заходу в цілому для нових незалежних держав знижується. Цим користується Росія, намагаючись переконати лідерів нових незалежних держав у безперспективності зближення із Заходом, при цьому просуваючи власний проект об'єднання на пострадянському

просторі. Очевидно, що всі вказані обставини серйозно ускладнюють політико-безпекову інтеграцію пострадянських держав до Європи.

Розглядаючи перспективи та труднощі євразійської інтеграції, варто зазначити, що обрання російського вектора на перший погляд видається досить привабливим і більше реалістичним, зважаючи на довготривале спільне історичне минуле та наявність спільних культурно-цивілізаційних рис. Проте в історичній перспективі повернення до знайомих і випробуваних форм соціальної організації і, очевидно, авторитарного політичного режиму призведе до виключення даних держав з процесу повномасштабної інтеграції до світового політико-безпекового простору. Спроби створити чи відтворити у новому вигляді нео-імперію приречені, оскільки її потенційне ядро – Росія стикається з проблемою багаторівневого невідворотного занепаду. Країна втрачає свій людський та економічний потенціал особливо у сферах високих технологій, ВПК тощо. Її східні регіони стають менш заселеними внаслідок чого зростає загроза територіальній цілісності Російської держави у контексті зростання глобальних та регіональних експансіоністських претензій Китаю, що перетворюється на світову державу №2, в напрямку якої і зміщується баланс сил.

За цих обставин основний інтерес Росії полягає у тому, щоб наростити власний потенціал шляхом експлуатації людських та матеріальних ресурсів сусідніх держав з метою продовження існування неефективної соціально-економічної та політичної моделі. Виходячи зі сказаного, інтеграція нових незалежних держав в рамках пострадянського простору видається найгіршим варіантом, оскільки ці країни не лише не отримують захисту, але за певних обставин можуть бути втягнені до суперництва великих держав, ставши заручником російських геополітичних авантур.

Загалом, ситуація у сфері безпеки виглядає наступним чином. Перш за все, безпековий розкол у Великій Євразії видається доконаним фактом. Інституційно існують Євро-Атлантична та Євро-Азійська підсистеми, при цьому відбувається зростання впливу зовнішніх гравців, зокрема, Китаю. По-друге, виникають передумови для повернення міжнародної системи до принципу розподілу «сфер впливу», причому у дещо постмодерному вигляді. Нова конструкція не матиме вигляду класичних імперій, а існуватиме як досить м'яка форма домінування потужних акторів, що несуть відповідальність за підтримання стабільності у своєму регіоні. До цього західних партнерів активно закликає Росія⁸ і видається, що Захід все більш дослухається до російських аргументів.

Проте існує обставина, що унеможливує більш суттєве зближення обох підсистем, зокрема, до рівня співтовариства безпеки – це відсутність спільно-

го стратегічного бачення безпеки внаслідок відмінного розуміння базових цінностей. В якості прикладу можна навести невдачу переговорів між США і РФ стосовно протиракетної оборони, оскільки Росія і США по різному сприймають реальність та глибину загроз, що виходять від країн-паріїв. Тому існуючі і майбутні спільні інститути у своїй діяльності очевидно обмежаться рівнем кооперативної безпеки.

Варто також додати, що існують проблеми пошуку прийнятної інституційної моделі всередині самої Євроатлантичної підсистеми безпеки, зважаючи на вищезазначені розбіжності між США та Європою. Мова йде про, що організаційне зближення НАТО і Євросоюзу на даний час досягло максимального рівня і подальший рух у цьому напрямі видається малоімовірним. Проте, навіть незважаючи на розбіжності, країни Заходу спромоглися створити високоінтегроване співтовариство безпеки.

В Євразії високий рівень інституціональної інтеграції видається малоімовірним, зважаючи на потенційне суперництво між Росією і Китаєм при залученні до жорсткої боротьби інших потужних гравців. Це може розглядатися як один із найважливіших стримуючих чинників на шляху розгортання повноцінної діяльності Шанхайської організації співпраці (ШОС), яка зараз в основному зосереджена у сфері боротьби з тероризмом. Прихована боротьба за лідерство між її основними членами на певному етапі може стати відкритою і заблокувати діяльність організації. ОДКБ також не демонструє однакості та повну тотожність у розумінні існуючих загроз на концептуальному рівні. Росія сприймає цю інституцію переважно в якості інструменту загального контролю над союзниками, при цьому відмовляючись від чітких безпекових зобов'язань. По суті, зараз члени ОДКБ розглядають цю організацію як інструмент нейтралізації процесів внутрішньої дестабілізації.

Як наслідок, нові незалежні держави змушені балансувати між обома центрами сили, обираючи різноманітні моделі багатовекторності чи вибіркового залучення як засіб маневрування у процесі політико-безпекової інтеграції. Тривалість такого балансування залежатиме від радикальних змін як у середині пострадянських суспільств, так і у міжнародному середовищі, що може трапитися в середньо та довготривалій перспективі.

Яким чином можна запобігти зіткненню між обома центрами сили, напевне знаючи про виключення прямого військового зіткнення? Не потрібно забувати, що навіть латентний конфлікт може справити вкрай негативний вплив на розвиток безпекової ситуації у регіоні Великої Євразії, тому необхідно створити відповідні запобіжні інституційні рамки.

По-перше, існує сенс розпочати переговори стосовно максимального зближення обох підсистем безпеки з метою вироблення спільної політики для Євразії. Для більшої ефективності необхідно передбачити розподіл питань та водночас створення механізмів для спільної діяльності, що, звичайно, потребуватиме досить тривалого часу. Орієнтовно це можна розпочати навесні нинішнього року після початку нової президентської каденції президента Б.Обами.

По-друге, обидві підсистеми повинні повторно підтвердити свою відданість базовим принципам міжнародного права і неподільності безпеки. Вони повинні дійсно домовитися стосовно певного статус-кво, що включатиме непорушність нині існуючих кордонів в Євразії і зокрема, в регіоні нових незалежних держав. При цьому грузинська ситуація може розцінюватися як виняток. Все це очевидно потребуватиме письмової угоди на двосторонньому чи багатосторонньому (міжінституціональному) рівнях. І, нарешті, може виникнути потреба формування спільних структур на кшталт Великої Четвірки, що включатиме НАТО, Європейський Союз, ОДКБ і ШОС. Вона існуватиме як форум для консультацій у рамках великої Євразії. При цьому необхідно врахувати інтереси держав, які формально залишатимуться за рамками вказаних інституцій, зокрема, України.

Отже, наслідки розгортання політико-безпекових процесів на пострадянському просторі мають суперечливий характер. З одного боку, нові незалежні держави все ще знаходяться у стані незавершеної геополітичної і безпекової ідентифікації, балансує між двома основними центрами сили. Водночас створена і функціонує відповідна інституційна база безпеки. Співпраця між Європейською та Євразійською підсистемами безпеки можлива і навіть бажана, але між ними існують серйозні відмінності стосовно сприйняття безпекових загроз та інструментів і механізмів їх подолання. Тому існує необхідність пошуку компромісних варіантів взаємодії, котрі б знизили рівень геополітичного суперництва між країнами Заходу і Росією.

¹ Федуняк С.Г. Європейські виміри безпеки на пострадянському просторі. Формування інтегрованої системи безпеки Заходу і Нових незалежних держав / С.Г.Федуняк. – Чернівці: Рута, 2005. – 336 с.; Федуняк С.Г. Основні тенденції розвитку процесів безпеки в регіоні нових незалежних держав / С.Г.Федуняк // Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наукових статей. Історія. Політичні науки. Міжнародні відносини. – Вип. 486-487. – Чернівці: Чернівецький національний університет, 2009. – С. 154-157; Dwan R. (ed.). Building Security in New States of Eurasia: Subregional Cooperation in the Former Soviet Space. – Armonk: M.E.Sharp, 2001. – 304 p.; Allison R., Jonson L. (eds). Central Asian

Security: The New International Context. – Washington, DC: Brookings Institution Press, 2001. – 279 p.; Limiting Institutions? : The Challenge of Eurasian Security Governance. – London: Palgrave Macmillan, 2003. – 285 p.

² Див.: Федуняк С.Г. Європейські виміри безпеки на пострадянському просторі. Формування інтегрованої системи Заходу і Нових незалежних держав / С.Г.Федуняк. – Чернівці : Рута, 2005. – 336 с.

³ Див.: Strategic Concept For the Defence and Security of The Members of the North Atlantic Treaty Organisation, pp. 9-10 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nato.int/lisbon2010/strategic-concept-2010-eng.pdf>.

⁴ Див.: Проект Договора о европейской безопасности. 29 ноября 2009 года [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kremlin.ru/news/6152>.

⁵ Деякі автори не відділяють нові незалежні держави від Росії, розглядаючи їх як тимчасове явище. Див.: Daniel Hamilton and Gerhard Mangott (eds). *The New Eastern Europe. Ukraine, Belarus & Moldova*. Washington DC: Center for Transatlantic Studies, 2007, p. 261.

⁶ Див. наприклад аргументацію німецького експерта А.Пара в: Александр Пар. “Геополитический инфантилизм: Европейская неуверенность в отношении России усиливается”, *Internationale Politik*, июль-август 2006, сс. 11-17; Александр Пар, “Холодная война – это история”, *Internationale Politik*, март-апрель, 2007, сс. 9-12; Александр Пар, “Геополитический инфантилизм: Европейская неуверенность в отношении России усиливается”, *Internationale Politik*, июль-август 2006, сс. 11-17.

⁷ Див. наприклад: NATO Parliamentary Assembly. Sub-Committee on Transatlantic Relations. 154 PCTR 03 E – Transatlantic Security Perceptions and Europe’s Contribution to the Alliance. Report. November 2003 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nato-pa.int/default.asp?SHORTCUT=355>.

⁸ Див. наприклад: Никонов В. Назад, к концерту // Россия в глобальной политике. – № 1. – Ноябрь – Декабрь. – 2002 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.globalaffairs.ru/numbers/1/19_41.html.

УДК: 329.14

© *Володимир Фісанов*
(м. Чернівці)

СОЦІАЛ-ДЕМОКРАТІЯ І ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ: У ПОШУКАХ НОВИХ ОРІЄНТИРІВ

У статті розкрито деякі важливі аспекти діяльності соціал-демократичних партій провідних європейських країн у контексті глобальних викликів початку ХХІ ст. Аналізуючи новітні концепції «раціонального соціалізму», «екосоціалізму» і «ліберального соціалізму», а також окремі практичні кроки соціал-демократії, автор робить висновок, що усе більш відчутною стає тенденція зближення соціал-демократії з лібералізмом, що традиційно продукує й захищає певну множинність соціальних і політичних ідентичностей у сучасному світі.

Ключові слова: соціал-демократія, ліберальний соціалізм, марксизм, «нові ліві», лібералізм, глобальні виклики початку ХХІ ст.

Владимир Фисанов. Социал-демократия и вызовы современности: в поисках новых ориентиров. В статье раскрыты некоторые важные аспекты деятельности социал-демократических партий ведущих европейских стран в контексте глобальных вызовов начала ХХІ века. Анализируя новейшие концепции «рационального социализма», «эко-социализма» и «либерального социализма», а также отдельные практические шаги социал-демократии, автор делает вывод, что все более ощутимой становится тенденция сближения социал-демократии с либерализмом, который традиционно воспроизводит и защищает множественность социальных и политических идентичностей в современном мире.

Ключевые слова: социал-демократия, либеральный социализм, марксизм, «новые левые», либерализм, глобальные вызовы начала ХХІ века.

Volodymyr Fisanov. Social-Democracy and Contemporary Challenges: Searching New References.

The article deals with some important aspects of the social democratic parties of the leading European countries in the context of the global challenges of the early twenty-first century. Analyzing the new concepts of «rational socialism», «ecosocialism» and «liberal socialism», as well as some practical steps towards social democracy. The author concludes the increasing tendency of convergence of social democracy with liberalism, which traditionally produces and protects the plurality of social and political identities in the modern world.

Key words: social democracy, liberal socialism, Marxism, «New Lefs», liberalism, global challenges of the early twenty-first century.

В сучасних умовах усе більшого впливу на міжнародну систему набувають недержавні актори, котрі спроможні скорегувати тренди її глобального розвитку. Серед них далеко не останню роль відіграє і Соціалістичний Інтернаціонал, котрий у сучасному такому непростому й неоднозначному міжнародному контексті сприяє подальшому утвердженню соціальних цінностей, які були завжди пов’язані із соціал-демократичною ідеєю і особливо